

A DEBRECENI REFORMÁTUS THEOLOGIAI AKADÉMIA
BIBLIAI THEOLOGIAI ÉS VALLÁSTÖRTÉNETI SZEMINÁRIUMÁNAK
TANULMÁNYI FÜZETEI

Szerkeszti: Vladár Gábor

3. szám

AZ ŐSKERESZTYÉNSÉG VILÁGA, ÉLETE ÉS HŐSKORA

Magyarázó szövegszemelvényekkel

I-II. rész

Írta:

Dr. Varga Zsigmond ny. egyetemi professzor

Debrecen, 1994

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	3.
I./ MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI HÁTTÉR ÉS "AZ IDŐK TELJESSÉGE"	7.
A./ A hellénisztikus kultúra általános jellemzése	7.
1./ A hellénizmus kialakulása, fogalma és időhatára	7.
a./ A hellénizmus kialakulása	7.
b./ A hellénizmus fogalmi meghatározása	7.
c./ A hellénizmus időhatára	9.
d./ Hellénizmus és keresztyén kortörténet	9.
e./ Hellénizmus és "az idők teljessége"	9.
2./ A hellénisztikus művelődés emlékeinek rövid jellemzése	10.
a./ A hellénizmus újonnan feltárt nem irodalmi emlékei	10.
aa./ A feliratok	10.
ab./ A papiruszok	10.
ac./ Cserépedények	12.
ad./ Az újonnan feltárt emlékek átalakító hatása az újszövetségi tudományosságra	13.
b./ Irodalmi források	15.
ba./ Görög források	15.
baa./ Görög klasszikusok	15.
bab./ A hellénizmus írói	15.
bac./ A római kor	15.
bb./ Latin források	16.
bba./ Köztársasági kor	16.
bbb./ Augustus kora	17.
bbc./ A császárcor	17.
3./ A hellénizmus politikai története	17.
a./ Az ókori Keletet felváltja a hellénizmus	17.
b./ A római világbirodalom a császárcorban	18.
4./ A hellénizmus császárcorbéli áldásai: világbéke, világközlekedés, individualizmus, kozmopolitizmus és humanitás eszméje	22.
a./ Világbéke	22.
b./ Világközlekedés és keveredés	22.
c./ Individualizmus	22.
d./ Kozmopolitizmus és humanitás	23.
5./ A hellénizmus filozófiája	24.
a./ A filozófiai működés általános jellemzése	24.
aa./ A filozófiai-iskolák és a népi, ill. történeti politeizmus	25.
ab./ A filozófia mint a műveltek vallása	25.
b./ A kinikus filozófia	26.
c./ A stoicizmus	26.
d./ Az epikureizmus	28.
e./ Az újpythagoreizmus	30.
f./ A filozófiai skepsis	31.
g./ Az újplatonizmus hatása és rövid jellemzése	31.

6./ A hellénisztikus vallásosság kialakulási története és beható jellemzése	31.
a./ A hellénizmus istenpantheona és az Asklepios-kultusz	32.
aa./ A hellénizmus istenpantheona	32.
ab./ Az Asklepios-kultusz	33.
b./ A misztériumkultuszok általános jellemzése	34.
ba./ Az Osiris-Sarapis-Isis misztériumkör	35.
1./ Osiris	36.
2./ Sarapis	36.
3./ Isis	38.
4./ Missziói eredményeik adatai	39.
bb./ Adonis-Atargatis-Juppiter Dolichenus kultuszköre	40.
1./ Adonis	40.
2./ Atargatis	40.
3./ Baal-Juppiter Dolichenus	40.
4./ Térítői adatok	40.
bc./ Attis-Kybele, Sabacios, Sandan és Artemis kultuszköre	41.
1./ Attis-Kybele	41.
2./ Sabacios	42.
3./ Sandan	42.
4./ Efézusi Artemis	42.
bd./ Az eleuziszi misztériumkör. Dionysos misztériuma és az orfikusok	42.
1./ Demeter	42.
2./ Dionysos	43.
3./ Az orfikus szekta	43.
4./ A Dionysos kultusz missziói sikerei	43.
be./ A Mithra-misztérium	44.
1./ Mithra ósisége	44.
2./ Mithra kultuszábrázolatai	44.
3./ A beavattatás fokozatai	44.
4./ Mithra-szentélyek /Mithraeumok/	45.
5./ A Mithra-vallás katonavallás	45.
6./ Térítői sikerei	45.
bf./ A Hermes-misztika	45.
c./ A hellénisztikus világmegváltó képze: Az "aranykor", a "csodagyermek" és a "sziget-mitosz" a hellénisztikus római irodalomban	46.
ca./ Theokritos bukolika-költészete	46.
cb./ A "csodagyermek" ill. a "sziget-mitosz" Vergiliusnál és Horatiusnál	47.
cba./ A vergiliusi megoldás	47.
1./ A IV.ekloga. Szövege és elemzése	47.
2./ A Georgica és az Aeneis szerint Vergilius Octavianus-Augustustól, az actiumi győzőtől várja az aranykor megvalósítását	49.
3./ Az Aeneis Augustus-magasztalása	50.
4./ A IV.ekloga "csodagyermek"-mitosza	51.
5./ Ovidius aranykor-leírása	51.
6./ Ószövegségi-biblikus hatások a IV.eklogára	52.

7./ Kortörténeti vonatkozások mint a "rómaiság" bizonyítékai Vergilius eklogáiban	53.
8./ A bukolikus költészet Jézusra alkalmazott egyes vonásai	53.
cbb./ A horatiusi megoldás	54.
1./ A 16. epodosz szövege és elemzése	54.
2./ Az "aranykor" csak az "istenes" /pius/ emberekben és csak belőlről építhető meg	57.
3./ Horatius Augustus császár hivatásáról	58.
d./ Az asztrológikus sorsfogalom kialakulása és hatása a vallásos fejlődésre	58.
1./ Óshazája, elterjedése	58.
2./ Tartalmi jellemzése	59.
3./ Hatása	59.
c./ A hellénisztikus vallásosság polidemonizmusa és a néphit kegyes megnyilatkozási formái: varázslás, álmok, csodák	60.
1./ A hellénizmus polidemonizmusa nem autochton szellemi termék	60.
2./ Az exorcizmus általános elterjedése	60.
3./ A népi kegyesség formái	61.
f./ A nap/solaris/-monoteizmus	61.
7./ A hellénizmus átalakító hatása a római vallásosságra	62.
a./ A római vallás elhellénizálódása	62.
b./ Embermegistenítés és császárkultusz	64.
1./ Kialakulási története	64.
2./ Intézményesítése	65.
3./ Kötelező érvénye és hatása	66.
8./ A hellénisztikus kultúra fenntartó nyelvének és irodalomtörténetének általános jellemzése	66.
a./ A koiné nyelvjárás rövid jellemzése és kialakulása	67.
b./ A LXX és az Újszövetség összes iratai e koiné világnyelven készültek	67.
c./ Az Újszövetség irodalmi műfajainak összefüggése a kortörténeti irodalmi műfajokkal	68.
d./ Antik és újszövetségi történetírás	68.
e./ Nagy emberek beszédei	68.
f./ Nagy emberek tettei	68.
g./ Pál apostol szónoki készsége	69.
h./ Az újszövetségi levéltudomány műfaji rokonsága a kor levelezésével	70.
i./ Az apokaliptikus irodalmi műfaj közössége	70.
B./ A fogság utáni zsidóság előkészítő szerepe az idő teljességében	71.
1./ A hellénisztikus és újszövetségi kor eredeti forrásai	71.
a./ Archeológiai emlékek	71.
b./ Irodalmi források	71.
I. Korai hellénizmus	71.
II. A Heródesi kor	72.
III. Nagy Heródes halálától /Kr.e. 4./ Jeruzsálem lerombolásáig /Kr.u. 70/.	72.
IV. A zsidó háborútól a Misna kialakulásáig	72.
V. A rabbinisztikus irodalom	73.

2./ Izrael politikai története az újszövetségi korban	73.
3./ Istenuralom /teokrácia/ Izraelen belül	75.
4./ A diaszpóra szervezete, viszonya a palesztinai zsidósághoz és helyzete a római birodalomban	76.
1./ A szórványzsidóság elhellénizálódása	76.
2./ A palesztinai zsidóság hellénisztikus kultúrája	76.
3./ Szakítás a hellénofil irányzattal	77.
4./ A szórványzsidóság zsinagógális szervezete	77.
5./ Kultúraautómia a római birodalmon belül	77.
5./ A zsidó misszió jellege, eszközei, módszere és vallás-erkölcsi tartalma	77.
1./ A LXX mint az ósz-i monoteizmus internacionalizáló eszköze	77.
2./ A LXX isteniszteleti és térítői szent könyv	78.
3./ A zsidó misszió harcos jellege	78.
4./ A zsidó térítői munka zsinagógális-városi jellege	79.
5./ A térítői munka tartalma	79.
6./ A késői zsidóság dualisztikus világszemlélete	79.
7./ A Sátán és szellemhadserege minden rossznak, betegségnek, halálnak is forrásai	80.
6./ A törvény szerepe a késői zsidóság életében	80.
7./ Alexandriai Philo hellénisztikus vallásfilozófiája	
A therapeuta és esszénus szekták	80.
1./ Philo rendszerének rövid tartalma	80.
2./ Philo humanitás-fogalma	81.
3./ Philo helye a hellénisztikus kultúrában	81.
4./ Philo és a szekták	81.
5./ Philo hatása	81.
8./ A templomi és zsinagógális istentisztelet	82.
9./ Zsidó pártok, am háárec és az ókor antiszemitizmusa	82.

II. AZ ÓSKERESZTYÉN VALLÁS-ERKÖLCSI TERMINOLÓGIA KIALAKULÁSA . . . . . 84.

A./ Az Újszövetség istenfogalma kortörténeti feltételezettségében és sajátlagos értékében . . . . . 84.

1./ Jézus istenfogalma. Az Atya Isten	84.
a./ Jézus Istene a világmindenség egyedüli Istene, Ura, Királya, Itélő Bírója és Atyja	84.
b./ Isten teljes és tökéletes szellemissége	85.
c./ Jézus Istene tökéletes erkölcsi szentség	86.
d./ Jézus istenfogalma immanens és transcendens is	87.
e./ Jézus Istenének nincs neve. Ő egyedül és kizárólag csak Atya	87.
2./ Pál apostol istenfogalma és a korabeli heno-, ill. monoteisztikus törekvések	87.
a./ Pál apostol igehirdetésében	87.
b./ Az istenfogalom térítői hirdetése	88.
ba./ Izrael ósrégi monoteizmusa	88.
bb./ A Stoa monoteisztiko-panteisztikus istenfogalma	88.
bc./ A kinizmusnak a stoicizmuséval rokon istenfogalma	89.
bd./ Az újpithagoreizmus istenfogalma	89.

be./ Plutarchos istenhite	89.
bf./ Poseidonios tanítása istenről	89.
bg./ Az epikureizmus és az akadémiai szkepszis ellentmondása	90.
bh./ A misztériumok monoteisztikus igénye	90.
3./ Monoteisztikus missziói hitvallások egymással kölcsönhatásban	90.
a./ Zsidó monoteisztikus hitvallás	90.
b./ A hellénisztikus világ hitvallásai	91.
ba./ Sarapis hitvallás	91.
bb./ Stoikus hitvallás	91.
c./ Újszövetségi és őskeresztyén hitvallások	91.
4./ Az Újszövetség szellemhite. Angyaltan és démonologia	93.
a./ Jézus szellemhite	93.
b./ A páli angelologia és démonologia	93.
5./ Pál apostol Krisztus-kultusza, a misztériumvallások és a császárkultusz. A Fiú-Isten.	95.
6./ János apostol Logos-Krisztusa	96.
7./ A mandeus szekta mint a jánosi teologia terminológiájának befolyásolója?	96.
8./ A trinitárius formulák eredete az Újszövetségben. A Szentlélek Isten	103.

B./ Az Újszövetség tanítása az emberről kortörténeti párhuzamos és ellentétes fejlődésben /az Újszövetség antropológiája/	105.
1./ A meglelkesített /animatizált/ ember	105.
a./ Az érzéki és lelki /psichikus/ létforma	105.
b./ Szervi lelkek. A lélekközlés módjai	106.
2./ A szellemi /pneumatikus/ ember	108.
a./ Jézus pneuma fogalma	108.
b./ Pál apostol tanítása a Szentlélekről	108.
c./ János felfogása a lélekről	109.
d./ Kortörténeti lélekképzetek és az úsz-i pneuman eredetisége	110.
e./ Mindezekkel szemben az úsz-i pneuman eredetisége és sajátos jellege	110.
3./ Az erővel felruházott /manaizált/ ember	111.
a./ Jézus erő- és szeretethatalma	111.
b./ Manaizált hivatástípusok az Újszövetségben	112.
c./ Az őskeresztyén misszió harcos jellege a korabeli missziói szervezetekkel kölcsönhatásban	112.
4./ A megváltott ember /Homo salvificatus/	116.
a./ A betegségek ellen való küzdelem	116.
b./ A halál legyőzése	117.
ba./ A primitív emberiség harca a halál ellen	117.
bb./ Az antik kultúremberiség halál elleni küzdelme	118.
bc./ Philo és Seneca tanítása a lélek haláláról	119.
bd./ A parzizmus halálküzdelme	120.
be./ A késői zsidóság harca a halál ellen	121.
bf./ Jézus legyőzi a halált	121.
bfa./ Jézus küldetéstudata és az egykorú világ	121.
bfb./ Jézus és a sadduceusok vitája a feltámadásról	122.
bfc./ Úsz-i diadalhymusz a feltámadás igazsága mellett	122.
bfd./ Pál apostol feltámadási hymusza az 1Kor 15-ben	122.
bfe./ Pál apostol útja más az üdvösségre, mint Senecáé	123.

c./ A bűn leküzdése és az Úsz váltságterminológiája	123.
ca./ A bűntudat kialakulása és a bűn elleni küzdelem	123.
cb./ A bűn úsz-i váltságterminológiája	124.
d./ A törvény igájából való megváltás	125.
e./ A vagyon szolgaságából való megváltatás	125.
ea./ Az ókori Kelet gazdasági öröksége	126.
cb./ A hellénizmus vagyonhajhászása	126.
ec./ Vagyon és mecénáskodás	128.
cd./ A vagyonosodás kérdése az ÓSZ-ben és a késői zsidóságban	128.
cc./ Jézus és a palesztinai gazdasági helyzet	129.
cf./ Az apostoli kor Jézus tanítását követi a vagyon kérdésében	130.
f./ Pál apostol váltságterminológiája és a rabszolgajog	131.
g./ Az őskeresztyénség öntudata	131.

C./ A világra vonatkozó úsz-i képzetek a kortörténeti párhuzamos fejlődés világosságában	132.
1./ Jézus és a kozmikus világdráma	132.
a./ Az ókori Kelet világképe	132.
b./ Soteriologikus képzetek	133.
c./ A zsidóság eszkatológiája	133.
d./ Az újszövetségi istenuralom leírása	134.
da./ Jézus mint autobasileia	134.
db./ Pál apostol Isten-országa meghatározása	135.
dc./ Jézus mint Messiás-király Isten Fia, Isten kijelentője	135.
dd./ Az Isten-uralom tagjai	135.
de./ Az Isten-uralom eljövetele	135.
df./ Az Isten országáról szóló váradalom üdvtörténeti értékelése	135.
2./ Az őskeresztyénség és Plato lélekalhatatlanság-tana	136.
a./ Az orfika tanítása a halál utáni sorsról	136.
b./ Plato lélekalhatatlansági tana	136.
ba./ Orfikus elem Plato lélekalhatatlansági tanában	136.
bb./ Az asztrális elem Plato világképében	137.
bc./ A Phaidon lélekalhatatlansági bizonyítékai	137.
c./ Plato lélekalhatatlansági tanának sorsa a hellénizmusban a keresztyénség megjelenéséig	138.
ca./ Plato lélekalhatatlansági tanának hatása a gnosticizmusra	139.
cb./ Plato lélekalhatatlansági tanának hatása a szórványzsidóságra	139.
d./ őskeresztyénség és platonizmus	139.
e./ Origenes és Plato	140.
3./ Az úsz-i feltámadás és örök élet jellemző ismérvei	141.
a./ Az újszövetségi oikonomia	141.
b./ Lélekalhatatlanság és feltámadás nem azonos fogalom	142.
c./ Mennyiben segítette elő a platoi lélektan a keresztyénség diadalát a világ felett?	143.

D./ Az újszövetségi Isten-ember viszony előkészített jellege és mégis eredetisége	145.
1./ Az Isten-ember viszony előkészített jellege	145.
a./ A Biblián kívüli vallások isten-ember viszonya	145.
b./ Az Ószövetség Isten-ember viszonya	145.

c./ A misztériumok isten–ember viszonya	145.
2./ Az Újszövetség Isten–ember viszonyának jellemző vonásai	146.
a./ A "diathéké" fogalama	146.
b./ Milyen volt az új szövetség?	146.
c./ A keresztyén egyház "autochton" eredete és jellege	146.
d./ Pál apostol képies körülírásai az ekkleziáról	147.
e./ Az ekkleziia tagjai egyenlők és testvérek	147.
3./ Az Isten–ember viszony vallás–erkölcsi megnyilatkozási formái	147.
a./ Az imádkozó ember	147.
aa./ Jézus imaélete	147.
aaa./ A korabeli köteles zsidó imák hatása a gyermek–ifjú Jézus vallásos életére	148.
aab./ Jézus fennmaradt imái	148.
aac./ Jézus imáinak tárgya és eszkatologikus jellege	149.
aad./ A köteles zsidó imaélet hatása Jézus imáira	150.
aae./ Jézus imaalkalmi az Atyával való állandó kapcsolatát és lelki életének legtitkosabb mélységeit tárják fel	151.
1./ Jézus meghallgatott imakérései	151.
2./ Isten Szentlelkének kijelentései Jézus küldetése igazsága felől	151.
3./ Jézus imaharca önmagával és ósz–i jövendölések teljesednek be imáiban küldetése igazsága felől	152.
ab./ Sokrates halál előtti nyugalma és Jézus haláltusája	153.
aba./ Sokrates halála	153.
abb./ Jézus halála	155.
1./ A Jézus–passió az ósz–i istenuralom beteljesülése	155.
2./ A Jézus–passió szerepvivői	155.
3./ Egyező és különböző mozzanatok Jézus és Sokrates halálküzdelmében	156.
4./ A Gecsemáné kerti gyötrődés	157.
5./ A pogány gúnyolódás kritikája	157.
6./ Jézus szenvedése a kereszten	157.
7./ A pogány imakritikának cáfolata	157.
8./ Jézus a kereszten mint tökéletes Isten–ember szenved	158.
ac./ Pál apostol imaélete	158.
aca./ Saulus zsidó imaélete	159.
acb./ Hellénisztikus hatások Pál apostol imaéletére	160.
acc./ Pál apostol feljegyzett imaalkalmi	160.
acd./ Pál apostol fennmaradt imái	160.
1./ Hálaadó imádságok	160.
2./ Kérő–imák	161.
3./ A Szentlélek és Krisztus közbenjáró esedezése	162.
ace./ Az apostol jellemképe ellentétes vonásainak a vallás az összetartó alapja	163.
1./ Az imaéletében érvényesülő vallásos jellemvonások	163.
2./ Pál apostol imaéletét a Krisztus–misztika uralja	163.
acf./ Pál apostol imaintései	164.
b./ A gyülekezeti kultusz. Az imádkozó közösség /Koinonia/	164.
ba./ Szent helyek, szent idők, a házi gyülekezetek rendszere	164.
baa./ Az ősgyülekezet szent helyei	164.
1./ Magánházak és zsinagógák	164.
2./ A házi gyülekezetek rendszere	165.
3./ Az első templomok	165.

bab./ Az ősgyülekezet szent idői	166.
1./ A "küriaké hemera" /vasárnap/ megszentelése	166.
2./ A Húsvét, Pünkösöd és Karácsony ünnepek kialakulása	166.
3./ A keresztyén ünnepek üdvtörténeti jelentése	166.
bb./ Az istentisztelet alkotórészei és eredetiségük kérdése	166.
bc./ Pál apostol és az ősgyülekezeti istentisztelet	168.
bd./ Az istentisztelet rendje és lefolyása	170.
bda./ Az igehirdetési istentisztelet rendje	170.
bdb./ A sakramentális istentisztelet szabályozása	171.
be./ Kortörténeti szent személyek és az ősgyülekezet istentiszteleti funkcionáriusai	173.
bca./ A kinikus bölcs cszményi képe	173.
beb./ Jézus kora szent emberei között	174.
bcc./ Az apostolság páli fogalma	174.
bcd./ Pál apostol és a világi bölcsesség	175.
bee./ Az újszövetségi prófétizmus	176.
bcf./ Az evangélisták	177.
beg./ Egyéb karizmatikusok és a kezdődő hivatal	177.
bf./ Az istentisztelet jellege, célja és értéke	177.
bfa./ Jellege	177.
bfb./ Célja	178.
bfc./ Értéke	178.
c./ Az erkölcsi ember	178.
ca./ Jézus erkölcsi felfogása	178.
cb./ Jézus és a társadalmi osztályok	179.
cba./ Jézus és a zsidó pártok	179.
cbb./ Jézus és a bűnös vámszedők	180.
cbc./ Jézus és a sokaság	180.
cbd./ Jézus és a nők	181.
1./ A nő társadalmi helyzete a késői zsidóságban	181.
2./ A hellénisztikus nő társadalmi helyzete	181.
3./ Jézus és a beteg, bűnös nők	182.
4./ Jézus a női nemnek tárja föl a legmélyebb evangéliumi igazságokat	182.
5./ Asszonyi példázatok	182.
6./ Asszonyok követik Jézust	182.
7./ Jézus és az asszonyi rajongás	183.
8./ Buddha és a nők	183.
cbe./ Jézus és a gyermekek	183.
1./ Gyermekeké az Isten országa	183.
2./ Az antik társadalom gyermekellenes bűnei	184.
3./ A római nő gyermekszeretete	184.
4./ A zsidóság gyermekszeretete	185.
cbf./ Jézus és a rabszolgakérdés	152.
cc./ Jézus és az államhatalom	186.
4./ Jézus és a kultúrmunka	186.
a./ Antik embertestvériség és humanitás	188.
b./ Jézus és az emberi lélek végtelen értéke	188.
c./ Jézus élete és evangélium hirdetése nem kultúraellenes	188.

E./ Jézus evangéliumhirdetésének módja, eszközei és a kortörténeti paralelek	190.
1./ Evangélium hirdetésének módja és eszközei	190.
a./ Jézus mint vándorpróféta	190.
b./ Jézus a lélekorvos	190.
c./ Jézus élőszóval hirdette az evangéliumot	190.
d./ Jézus evangéliumhirdetésének feljegyzett eszközei	190.
2./ Jézus evangéliumhirdetése és a kortörténeti paralelek	190.
a./ Buddha másnemű tanítása és hirdetésmódja	191.
b./ A hellénisztikus analogiák kérdése és Jézus	191.
ba./ Bölcsmondások: az apoftegma, a chrcia, az eutrapelia	191.
baa./ Hellénisztikus és úsz-i apoftegma választék	192.
bab./ Szemléltető választék a hellénizmus és az ÚSZ chrciáiból	193.
bac./ Az eutrapelia és Újszövetségben	194.
bb./ A dialctikus ellenkérdés	194.
bc./ A paradoxon	194.
bd./ A hasonlat /parabólé/	196.
bda./ Jézus hasonlatainak lényege	196.
bdb./ A hasonlatbeszéd célja	197.
bdc./ A hasonlatbeszéd hitelessége	198.
bdd./ A hasonlatbeszéd értékelése	198.
bde./ A parabolákon az ősegyház, ill. az evangélisták által ejtett változtatások	198.
c./ Ószövetségi és talmudisztikus párhuzamosságok Jézus evangélium hirdetéséhez	201.
F./ Óskeresztyénség és antik kultúra	205.
1./ Óskeresztyénség és antik társadalmi élet	205.
a./ Az antik családi élet rövid rajza	205.
aa./ A házasság hellénisztikus értékelése	205.
ab./ A stoicizmus házasságideálja	205.
ac./ A házasságkötések és válások jogi formája	206.
b./ A zsidóság felfogása a házasságról	206.
c./ A házasság őskeresztyén értékelése	207.
ca./ Jézus felfogása a házasságról	207.
cb./ Óskeresztyén rendszabályok a házasság kérdésében	207.
cc./ A vegyes házasságok sok baj és keserűség forrása	208.
d./ Az antik társadalom gyermekszerep	208.
da./ Születési horoszkóp	208.
db./ Névadás, bejelentés	208.
dc./ Szülő és gyermek viszonya egymáshoz	208.
dd./ A gyermek őskeresztyén értékelése	210.
de./ Végrendelet	211.
df./ Az Újszövetség testamentumai	211.
2./ A római birodalom rabszolgaéletéből	212.
a./ A rabszolgaság jogi alapja	212.
b./ Arányszámuk	212.
c./ Megbízhatóságuk és művelődési alapjuk	212.
d./ Foglalkoztatásuk	212.
e./ A rabszolgákkal való bánásmód	213.
f./ A rabszolgák külön csoportjai	214.

g./ A rabszolgaszökés esetei	214.
h./ A rabszolga felszabadítás három módja	215.
i./ Milyen volt az antik bölcsészet és szépirodalom szerint az ideális rabszolga?	216.
j./ És milyen a rossz rabszolga?	217.
k./ "Kiki, amely hivatásban hivatott el, abban maradjon" /1Kor 7,20kk/.	217.
3./ A hellénisztikus társadalom egyetemes bűnlajstroma és az őskeresztyénség	218.
a./ A munka becsülete a hellénisztikus-római társadalomban	218.
b./ A munka megdicsőítése az ÚSZ-ben	219.
c./ Az ÚSZ az anoétos-tömegről	219.
ca./ A kliens /cliens/	220.
cb./ A libertinus képe a hellénisztiko-római irodalomban, a késői zsidóságban és az ÚSZ-ben	223.
cc./ A katona Juvenalis XIV.szatírása a katona-élet előnyeiről	226.
cd./ A nemesek /Nobiles/ – Juvenalis VIII.szatírása	227.
ce./ A női eszménykép radikális megváltozása	229.
d./ C.Tacitus és Tr. Suetonius a helytartók, császárok és a római társadalom erkölcsi süllyedéséről	233.
da./ Közigazgatási főtisztviselők	233.
db./ A császárok bűnei	234.
e./ Az evangélium mint az antik bűnök egyedüli orvosszere	235.
4./ Őskeresztyénség és kultúrdivat	235.
a./ Az öltözködés	235.
b./ Étkezési luxus	235.
c./ Szórakozás	236.
5./ A páli erkölcstan és a stoikus erkölcsi felfogás	239.
a./ Stoikus erkölcstan	239.
b./ Pál apostol erkölcsi gondolkozásmódja	240.
6./ Az őskeresztyénség és a kor szkeptikus hangulata	240.
7./ Az őskeresztyénség és az antik irodalom	241.
8./ Küzdelem a korabeli vallásokkal	242.
a./ A politeizmus elleni harc	242.
aa./ A keleti politeista vallások	242.
ab./ A politeizmussal összefüggő hivatáskörök őskeresztyén tilalma	242.
b./ Harc a filozófikus vallásokkal	243.
bb./ Porphyrius és az őskeresztyénség	244.
bc./ Plotinos élete, filozófiai rendszere és hatása	244.
c./ A misztériumok ellen vívott küzdelem	246.
d./ A pogány vallások utolsó rohama a napmonoteizmusban a keresztyénség ellen	247.
G./ Antik állameszmény és őskeresztyénség	248.
1./ A parzizmus állameszménye	248.
2./ Az Ószövetség teokratikus állameszménye	249.
a./ A Jahvista és Elohista történeti szemléleti módja	250.
b./ Mózes vallásalapítása és a honfoglalás kora	251.
c./ A próféták harca a Jahve-vallás fennmaradásáért	252.
d./ A prófétai működés rövid rajza és eredménye	289.
da./ Sámuel, Nathan és Illyés	252.
db./ Ámós	253.
dc./ Hóseás	253.
dd./ I.Ézsaiás	253.
de./ Mikeás	253.

df./ Zofóniás	254.
dg./ Jeremiás	254.
dh./ Ezékiel	255.
di./ Deutero-Ézsaiás /40–55.fejezet/	255.
dj./ Keresztelő János próféatasága	256.
e./ A Deuteronomista teokratikus történet szemléleti módja	256.
f./ A P-kódex történetfelfogása	256.
g./ A J, E, D és P forrás egybedolgozása	257.
h./ A fogság utáni kegyesség irodalmi termékei	257.
ha./ A Krónikák történet szemléleti módja	257.
hb./ A Zsoltárok kegyessége	257.
hc./ Miért kell az igaznak szenvedni? /Jób könyve/	258.
3./ Filozófikus eszményi államképek	258.
a./ Plato mintaállama	258.
b./ Aristoteles	262.
c./ A stoa állameszménye Zénon Politeia-jában, Cicero De Republica c.művében és Marcus Aurelius kormányzati elveiben	262.
4./ Hogyan alakult át az ÓSZ földi teokráciája Jézus hirdetésében égi basileiává?	267.
a./ Az ósz-i teokrácia a fogság előtt	268.
b./ Az Isten-uralommal egybefonódó ítélet és feltámadási képzetek az ÓSZ-ben a babiloni fogság után	269.
c./ Jézus "Isten-uralmának" eredeti jellege	271.
5./ A filozófikus eszményi államképek hatása az őskeresztyén ekklézia tanfoglalmára	272.
a./ A páli és jánosi iratokban tükröződő első hatás	272.
b./ Az eszményi államképek és az ekklézia tanfogalma	274.
c./ Augustinus "Isten Állama" és a katolikus egyház	275.
d./ A katolikus egyházfogalom fejlődése Augustinus után	277.
6./ Őskeresztyénség és Államhatalom	277.
a./ A római birodalom gyakorlati valláspolitikája	277.
b./ Róma és az őskeresztyénség	278.
c./ A római államhatalom és az őskeresztyénség között kitört konfliktus közvetlen oka	279.
d./ A római államhatalomhoz való viszony őskeresztyén szabályozása	279.
e./ Krisztus- és császárkultusz elkeseredett küzdelme	280.
f./ Pál apostol harci módszere és harci eszközei	281.
g./ A küzdelem további folyamata	281.